

ESU ŽAIDŽIANTIS ŽMOGUS

*Su TV prodiuseriu Laurynu ŠEŠKUM
kalbasi dailininkė Jūratė STAUSKAITĖ*

Jūratė Stauskaitė. *Prisipažįstu, kai užmečiau akį į Tavo CV, sutrikau – tookia veiklos įvairovė man, nueinančios kartos atstovei, sunkiai suvokiama, net pripažįstant faktą, kad tai jauno valstybės piliečio „normalus“(?) gyvenimas. Ar tikrai normalus? Tikriausiai kartais ir pats užduodi sau tą klausimą?*

Laurynas Šeškus. Normalumas turbūt yra viena žudikiškiausių sąvokų, jeigu tai ne kraujo tyrimų rezultatas ar spaudimo hidroelektinėje lygis. Kalbant apie žmogaus pastangų suvokimą, neduok Dieve, svajonių vertinimą, ši sąvoka yra žudikiška. Jau pats bandymas išmatuoti save „normalumo“ kriterijais yra komiškas. Neklausiu savęs, ar esu normalus. Jūs turbūt savęs irgi neklausiate.

Sutinku, bet su normos sąvoka vis tiek neišvengiamai susiduriame tiek išorėje, tiek savo viduje. Ir ką daryti? Tiesiog ignoruoti?

Turbūt esu laimingas, nes nesiduriu su normomis nei viduje, nes niekada savęs to neklausiu, nei išorėje, nes nuo vaikystės manęs niekas niekada neprašė, kad būčiau normalus. Atvirksčiai, pagirdavo, kai pasielgdavau kažkaip visiškai netikėtai. O ir dabar dirbu srityje, kur normalumas prilyginamas nuobodumui, pilkumui.

Kaip jautiesi, turėdamas tokią tirštą darbotvarkę?

Jaučiuosi prastai, būnu prislėgtas tais vakarais, kai suvokiu, kad per visą dieną nepatyrčiau nei pramogos,

nei poilsio, nenuveikiau nieko gero ar naudingo. Visais kitais atvejais jaučiuosi gerai.

Kokie asmeniniai, galbūt prigimtiniai motyvai „varo“ Tavo motorą? Nuo meno teorijos studento iki lektoriaus, žurnalo redaktoriaus, parodų kuratoriaus, TV laidų prodiuserio, scenaristo... Kaip visa tai susiję? Kas esi?

Galbūt esu žaidžiantis žmogus. Žaisti man patinka ir iš prigimties, ir sąmoningai. Tą pajusti padėjo ir Jūsų dailės mokykla. Žaidžiant galima įprastus dalykus vartyti iš įvairių pusių, nebijoti, kas atsitiks, jeigu viską apversime aukštyn kojom, kas bus, jeigu imsime ne pataisų, o darysime viską iš naujo, pavyzdžiui, išrasime dviratį (tik dabar pradėdus suprasti, kad to daryti visai nebūtina). Savo pirmą įkurtą kompaniją pavadinau *TV Play*. Žodis *play* (žaisti) man buvo labai svarbus kaip kūrybos ir judėjimo atspirtis. Dar turiu daug kantrybės ir užsispyrimo. Tas užsispyrimas lemia, kad ne visada esu malonus žmogus. Turiu ir maniją – įkyriai persekioja nerealizuotos idėjos, net vaidenasi naktimis, todėl jomis mielai dalijuosi su kitais (tikiuosi, tai daro mane kiek malonesnį).

Mokeisi mano dailės mokykloje 1991–1993 m., studijavai VDA, atrodė, eisi meno ar apskritai elitinės kultūros keliu. Vėliau pasinėrei į tokias įvairias sritis, kad kartais kildavo įtarimų dėl nuolaidžiavimo principams. Žinau, galiu paliudyti, kad tokius turi (bent jau turėjai).

Jeigu mano mokytojai atrodo, kad kryptys, kurias rinkausi, reiškia nuolaidžiavimą principams, tai pasakysiu dar daugiau – tuos „principus“ su dideliu pasimėgavimu sulaužiau ir jaučiuosi dėl to labai gerai. Pradėjęs giliau studijuoti meną, supratau du prieštarigus dalykus. Pirma, menas nėra nei religija, nei toks svarbus, kaip įsivaizduojama. Jis – tam tikras laikmečio liudijimas, padėsiantis dabartį suvokti ateityje. Vertingas ne pats savaime, o kaip istorijos lydraštis. Taip, jis gali kerėti, džiuginti, kartais verčia susimąstyti, kartais padeda smagiai praleisti laiką... Menas gali daug, bet iš esmės jį desakralizavau. Geras jausmas! Galiu mėgautis menu, nesijausdamas kaltas, kad nesuprantu menininko kančios, tinkamai neįvertinu unikalios potėpio. Teiginiai, kad gyvenama, net mirštama dėl meno, dažniausiai apgaulingi, skamba tarsi perdėtas meno susireikšminimas prieš mokslą, ekonomiką, mediciną ir pan. Pasaulis daug spalvingesnis. Antras dalykas, kurį atradau studijuodamas VDA – menas nepaprastai svarbus ir aktualus kaip komunikacijos priemonė, gali puikiai perteikti mintis ir intencijas. Studijų laikais, ko gero, didžiausias autoritetas man buvo Oliviero Toscani's. Jis kūrė inovatyvias ir beprotiškai provokatyvias *United Colors of Benetton* reklamas, kurios tada man atrodė aktualesnės ir gyvybingesnės negu sakralizuotas „tikrasis menas“. Ypač svarbi tapo komunikacija. Taigi mane didžiuliu greičiu nunešė visokiausių pasaulio medijų viesulas, kuriam sąmoningai pasidaviau.

Beveik supratau. Skamba įtikinamai. Iš pradžių prodiusavai TV laidas apie dizainą ir meną („Aplink tavę“, „Ties forma“ ir kt.). Vėliau, nuneštas pasaulio medijų viesulo, ėmeisi serialų – „Meilė gydo“, „Mano vyras gali“, manyčiau, tai reiškė kompromisą: „Kas ciesoriaus – ciesoriaus, kas Dievo – Dievui.“ Kaip čia yra?

Kiekvienas projektas yra atskiras pasaulis su šimtais sluoksnių. Nejaučiu jokio apmaudo, nemanau darantis kompromisą, kai kuriu serialus ar komercinį kiną, jeigu susiduriu su iššūkiais, galiu išreikšti savo ambicijas, ypač jeigu žmonėms tai atrodo įdomu. Daugybę dalykų darau tiesiog tam, kad patirčiau pažinimo džiaugsmą. Noriu viską perprasti ir išmokti amato. Juk ir dailininką kartais džiugina ne tik galutinis rezultatas, bet ir įval-

dyta nauja technika. Galų gale kiekvienas kūrinys turi aspektų, kuriuos žino tik pats autorius, o iš šalies pastebi nebent ypač akylas žiūrovas. Netikėtai nuskamba muzika, įvyksta dar niekad nebūtas kadro pasikeitimas...

Turbūt joks architektas nesijaučia darantis kompromisą su savimi, jei projektuoja ne bažnyčią, o banką.

Skamba šmaikščiai, bet mokykla, bankas, net kazino yra tik sienos, argi joms rūpi, kokia veikla tarp jų vyks? Žinoma, bažnyčią nuo cirko atskirsime kiekvienas. „Užvesti“ komandą, juolab sudominti žiūrovas galima ir sekliais juokeliais, ir dūriu į paširdžius. Apie principingumą kalbu šiame kontekste...

Tiesą sakant, apskritai nelabai tikiu kažkokių herojiškų principų laikymusi. Tiesiog pasitaiko situacijų, kai negali elgtis niekaip kitaip, ir viskas. Galėčiau girtis, esą principai neleidžia man kurti TV laidų, kurios ciniškai naudojami žmonių bukumu, linksmina žiūrovas pramanytomis „sensacijomis“, romantizuoja nusikaltėlius, bet iš tikrųjų aš ir nesugebėčiau tokių laidų sukurti. Jums, Jūrate, principai neleidžia savo mokyklos paversti grynai komercine įmone, bet, ko gero, ir nesugebėtumėte to padaryti, net jei norėtumėt. Esate ne to lizdo paukštis. Kiekvienam savo. Tuo mes visi ir įdomūs. Sakyčiau, gal čia labiau pasireiškia prigimtis negu principai.

Nagi pasvarstykime apie komerciją ir konkurenciją. Sovietmečiu tai buvo siejama su „pūvančiu kapitalizmu“, o žodis „karjeristas“ apibrėžė itin nesimpatiską funkcionieriaus tipą. Dabar atvirksčiai. Tu padarei puikią karjerą. Džiugu. Neturiu priekaištų. Bet lieka neaiškus „komercijos“ motyvas. Kokiomis nuostatomis vadovaujiesi, siekdamas sėkmės?

Norėčiau būti dar didesnis ir konkurencingesnis karjeristas. Manau, tai skatina sparčiau suktis. Mano nuostatos yra pačios įvairiausios, bet viena iš jų reikalauja, kad galia prilygtų atsakomybei. Galbūt norėčiau turėti tylią fotografijos galeriją mieste ir joje meditatyviai realizuočiau save, tačiau viduje kunkuliuoja tiek energijos, kad negaliu jos neišnaudoti. Mane „veža“, jeigu pavyksta realizuoti idėją, bent vos vos pajudinančią pasaulį.

Tavo „Tobulas pasimatymas“ patenka, kaip sakei, tarp kino teatruose žiūrimiausių Lietuvos filmų. Jį vadini komercinio kino sėkme.

Taip, tai didelė sėkmė. Šį filmą nuoširdžiai kūrė labai daug žmonių. Įdėjus tiek energijos ir jėgų, būtų apmaudu, jei niekas neitų jo žiūrėti.

Bet juk ne žmonių kiekis ir jų entuziazmas lemia rezultatą. Kad būtų aiškiau – tarkim, dailės srityje buvo blogas tonas sieti meną su komercija. Suprantu, „anie laikai“. Dabar menininkas, atvirai „darantis“ komercinį (t. y. masinį, tikėtina, gerai perkamą) meną jaučiasi normaliai (ir Dieve padėk). Tačiau geras „tikras“ menas vis dėlto skiriasi nuo komercinio (galbūt irgi gero), tiesa?

Manau, sąvoka komercinis menas yra kiek iškreipta ir neteisinga. Kūrybos neskirstau į komercinę ir nekomercinę. Teisingiau būtų skirstyti į elitinį ir neelitinį meną, nė kiek nemenkinant antrojo. Kiekvieno valia rinktis. Nueini į galeriją, apžiūri elitinį kūrinių, kurio niekaip neįstengtum nusipirkti savo kolekcijai, bet čia pat išgeri sulčių iš buteliuko, kurio dizainas pašėlusiai stilingas, ar nusišypsai, pamatęs lauko stende šmaikščiai patrauklią reklamą. Čia nėra nieko antrarūšiško.

Bet mes kalbam apie Tavo patirtis, pasirinkimus. Taigi grįžtu prie komercinio kino. Kaip gerą (menišką) filmą suderinti su iš anksto suplanuota komercine sėkme? Galbūt egzistuoja komerciškumo abėcėlė? („Tobulo pasimatymo“ nemačiau, todėl klausimas retorinis.)

Komercinis kinas turi pritraukti tiek žiūrovų į sales, kad atsipirktų filmo biudžetas. Juk jo nefinansuoja valstybė, kokie nors fondai ar turtingi dėdės. Pats režisierius skolinasi pinigus, rizikuoja. Viena vertus, jis kuria komercinį meną, antra vertus, yra išties laisvas ir nepriklausomas. Siūlau tuo pažaisti – įsivaizduokite, kad nusprendėte pasiskolinti du šimtus tūkstančių, kad išsinuomotumėte brangiausią parodų salę (tarkim, ji tiek kainuoja) ir sugalvojote tokią parodą, į kurią ateitų šimtas tūkstančių žmonių, nusipirkę bilietus. Tikiu, kad įmanoma. Tačiau paskui, net sėkmės atveju, atsiras daug kaltinančių, kad viską darėte ne taip.

Čia jau kiek sumišau... Verčiau aptarkime edukacinius Tavo projektus. Vienas žinomiausių – „Tūkstantmečio vaikai“, pagaliau Lietuvos TV atsirado normalus, intelektualus projektas vaikams. Svarbūs ir kiti: „Lietuva gali“, „Lietuvos balsai“ (chorų konkursas), „Ateities lyderiai“, dokumentinių filmų ciklas „Mano miestas“, pandemijos sąlygomis atsiradusi „Įdomiųjų pamokų“ serija (žiūrėjau) ir t. t.

Edukacija man yra vienas svarbiausių žanrų. Čia daro įtaką ir laikas, praleistas Jūsų dailės mokykloje. Šiaip ar taip, nuo švietimo priklauso viskas – taika pasaulyje, gera medicina ar net skanios bandelės užkandinėje... Aš turiu specifinį interesą, jaučiu net aistrą *edutainment* žanrui – tai edukacijos ir pramogos derinys. Man įdomi toji plonytė linija tarp šių sričių, svarstau jos pritaikymo masinėms medijoms galimybes.

Puiku. Gal imsi esi meno edukacijos? Menui, ypač vizualiniam, dėmesio labai trūksta. Visų lietuviškų televizijų (tarp jų ir LRT) požiūris į dailės ir apskritai kultūros propagavimą atsainokas. „Liaudis“, ypač vaikai, ekrane tik šoka šoka šoka ir dainuoja dainuoja.

Nesutinku! Yra labai daug kokybiškos televizijų produkcijos, beje, ir kultūrinės. Nepatingėjus įdėmiau atsirinkti, tikrai atsiras, ką žiūrėti. Manau, *LRT plius* tampa puikiu kultūros kanalu. Tačiau didžiausi kritikai visada savo priekaištus pradeda sakiniu: „Televizijos nežiūriu, bet...“ O vertėtų pasižiūrėti! Televizijoje kaip ir bet kur kitur yra gerų dalykų, tiesiog žiūrovams reikia mokytis atrankos. Juk galima pasivaikščioti su Ryčiu Zemkausku, paplaukioti su Alfredu Bumblausku, paskraidyti su kūrybingais fizikais per „Įdomiąsias pamokas“. Rodomi geriausi festivaliniai filmai. „Legendos“ pristato įdomiausius menininkus ir taip toliau, ir taip toliau.

Na, klausiu ne apie masinį, kultūriškai „pagardintą“ patiekalą. Kodėl televizijos vengia dailės?

Tai natūralu. Televizija nėra visavalgė. Televizijos ir dailės prigimtis visiškai skirtinga. Televizija be pertrūkių ar su labai nedidelėmis pauzėmis transliuoja vaizdą, nepaliaujamai kintantį laike, suvokiamą tekstą ir muziką. Puikiai tinka perduoti vizualinę informaciją, kiną, šokį ar dainą. Televizorius namų kambaryje sugeba ap-

simesti net gyvu svečiu. Taigi galimybės didžiulės, tačiau televizija neperduoda, pavyzdžiui, kvapų, garsų be vaizdo. Nelabai tinka ir dailei. Net albumai ar kompiuterio ekranas jai šimtąkart tinkamesnis. Kai žiūri pats, joks režisierius nesprenžia, ar kūrinį matysi tris sekundes, ar tris minutes. Jei manote, kad televizijos ekrane nuolat rodomais paveikslais kažkas per prievartą susidomės, labai klystate. Žmonės, nevertantys albumų, netaps ir aistringais laidų apie dailę žiūrovais. Dabar ne tie laikai, kai buvo vienas televizijos kanalas ir iš inercijos visi žiūrėdavo viską, kas tik rodoma. Žinoma, apie dailę galėtų būti patraukliai pasakojama, bet čia reiktų visai kitokio sukirpimo talentų. Dėmesį prikaustančių pasakotojų apie dailę, deja, neturime. Gal čia ir nuosaikaus lietuvių temperamento problema. Dauguma dailės specialistų geriau rašo negu kalba. Gal dar atsiras...

Manau, niekas neatsivers meno albumo, juolab nueis į muziejų, jeigu nebus laiku atvertas specifinis šio žanro įvairiapusiškumas, tegu ir populiariu pavidalu. Labiau nei kas kitas esi patyręs, ką reiškia vaizdo įtaka įtaigai, o juk čia ta pati sąmoninė edukacija. TV – bene patogiausias informacijos sklaidos būdas, nuo vaikystės įrašantis raiškos, saviraiškos, išprusimo kodus. Demonstruoti paveikslus ir apie juos tiesiog kalbėti nereikia jokių blizgių brangių dekoracijų, papildomo rekvizito... Pigu ir paprasta. Esu jau ne kartą Tave agitavusi šiuo klausimu. Tik nesakyk burtazodžio „reitingai“, nes apsiverksiu...

Žodis *reitingai* pernelyg demonizuojamas, tapo net kažkokio pragmatiško cinizmo simboliu, tačiau tai neteisinga. Pakeiskime šį žodį sinonimu *žmonės*, ir tai skambės jau visai kitaip, nors reikš tą patį. Ciniška frazė, kad *nėra reitingų*, reiškia, kad *nėra žiūrinčių žmonių*. Aišku, galima, kartais netgi reikia, orientuotis ir į labai mažą žmonių grupę, deja, tai nėra taip paprasta. Patikėkit, televizijų vadybininkai nuolatos apie tai galvoja, bet ne visada įmanoma rasti visiems tinkamas išeitis.

Iš inercijos manoma, kad žmonės žiūri tai, ką televizorius rodo. Tačiau jau gerą dešimtmetį to nėra. Anksčiau televizija nusprendėdavo, ką žmonėms žiūrėti, dabar jie renkasi patys. Reikia nepaprasto talento ir didelio gudravimo, kad į saldainį pavyktų įdėti edukacijos piliulę.

Žmonės norės daryti ir žiūrėti tai, prie ko bus pratina mi, taigi viskas, net ir taika pasaulyje, kaip tu pats teigėi, priklauso nuo švietimo. O kad nėra šios srities talentų, nesutinku. Tiesiog negirdėjau, kad jų būtų ieškoma... Mane iki šiol gatvėje stabdo sėkmingo dailės projekto „Mano pasaulis“, rodyto 8-uju ir 9-uju dešimtmečiais, buvę dalyviai. „Vaikai“ iki šiol jį prisimena, klausia, KODĖL DABAR NĖRA?

Nes niekada nebuvo to, kas buvo. Kad atsirastų kažkas panašaus, reikia genialios idėjos, kaip laidą pritaikyti šiandieniniams žiūrovams, ir tokių vedėjų, kurie mąsintų ją žiūrėti. Nepasakyčiau, kad kur nors pasaulyje yra rastas universalus receptas.

Ar šokių ir dainų projektuose visi genialūs? Bet tiek to, matau, užstrigome.

Šokių ir dainų projektuose dalyvaujantys žmonės nėra gabesni ar talentingesni už tuos, kurie paišo ar tapo. Tiesiog vienu produkciją eksponuoja galerijos, o kitus rodo televizija.

Kiek Tu pats asmeniškai susijęs su daile ir jos procesais šiandien? Kokį meną „vartoji“? Gal turi asmeninę kolekciją?

Kuo toliau, tuo didesnis malonumas vartoti meną. Turiu tėvų padovanotą kolekciją, kurioje vyrauja alternatyvus Lietuvos 9-ojo dešimtmečio menas. Savo kolekcijos rimtiems pirkimams dar bręstu, bet keletu jaunų tapytojų kūriniai jau verčia varvinti seilę.

Ar namuose ant sienos atsirado vietos Tavo paties prieš 30 metų dar dailės mokykloje pieštam „Berniukui su karve“?

Ačiū Jums už tą dovaną. Kabo mano sodyboje. Tačiau man atrodo, kad ten pavaizduota mergaitė, na, bet šiuolaikiniame kontekste tai nelabai svarbu (juokauju).

Visą dešimtmetį dirbai LNK, iš ten, kaip sakai, Tave išviliojo Modern Times group kompanija. Dabar turi savo UAB Nord Play. Kaip manai, ar jau pasiekei visko?

Ne. Viskas dar tik prasideda.

Jūrate, dėkoju už šį pokalbį. Seniai jo laukiau. ■